

Ковба А.А.,
здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю КЗ «Національна безпека (за окремими сферами
забезпечення і видами діяльності)»

Науковий керівник: **Супрунова І. В.,**
д. н. держ. упр., професор кафедри національної безпеки, публічного
управління та адміністрування
Державний університет “Житомирська політехніка”

ДЖЕРЕЛА ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇХ ЕВОЛЮЦІЯ

Національна безпека України в умовах повномасштабної військової агресії Російської Федерації набула критичного значення для існування держави, суспільства та кожного громадянина. Правове забезпечення національної безпеки, яке формується через систему джерел права, є основою для координації діяльності всіх суб'єктів сектору безпеки і оборони. Еволюція законодавства про національну безпеку відображає трансформацію підходів до розуміння загроз, пріоритетів захисту національних інтересів та механізмів їх реалізації. Дослідження системи джерел права національної безпеки дозволяє виявити прогалини правового регулювання, визначити напрями вдосконалення нормативної бази та забезпечити ефективне функціонування правових механізмів захисту держави.

Національна безпека України в умовах повномасштабної військової агресії Російської Федерації набула критичного значення для існування держави, суспільства та кожного громадянина. Правове забезпечення національної безпеки, яке формується через систему джерел права, є основою для координації діяльності всіх суб'єктів сектору безпеки і оборони. Еволюція законодавства про національну безпеку відображає трансформацію підходів до розуміння загроз, пріоритетів захисту національних інтересів та механізмів їх реалізації. Дослідження системи джерел права національної безпеки дозволяє виявити прогалини правового регулювання, визначити напрями вдосконалення нормативної бази та забезпечити ефективне функціонування правових механізмів захисту держави.

Система джерел права національної безпеки України характеризується ієрархічною структурою та включає нормативно-правові акти різної юридичної

сили, міжнародні договори та стратегічні документи планування. Конституція України, як основний закон, зокрема у статтях 1, 2, 17, 18, 92 визначає основні засади національної безпеки, встановлює пріоритет прав людини як найвищої соціальної цінності та закріплює повноваження органів державної влади у цій сфері [1]. Конституційні норми створюють правовий фундамент для розвитку спеціального законодавства про національну безпеку.

Базовим законодавчим актом у системі джерел права національної безпеки є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, який замінив попередній Закон «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV [2]. Закон 2018 року визначає та розмежовує повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створює основу для інтеграції політики та процедур органів державної влади, визначає систему командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджує всеосяжний підхід до планування. Протягом 2021-2025 років до Закону внесено численні зміни, зокрема законами № 1150-IX, № 1357-IX, № 1702-IX, № 1882-IX, № 2849-IX, № 2952-IX, № 3858-IX, № 4577-IX, № 4579-IX, що відображає динамічний розвиток правового регулювання у відповідь на нові виклики та загрози [2].

Спеціальні закони регулюють окремі аспекти національної безпеки: Закон України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про розвідку», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про Службу безпеки України», Кодекс цивільного захисту України. Кожен з названих актів формує правовий режим конкретного напряму забезпечення національної безпеки, встановлює повноваження відповідних суб'єктів, визначає процедури та механізми їх реалізації [4].

Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, становлять частину національного законодавства згідно зі статтею 9 Конституції України [1]. До системи джерел права національної безпеки належать двосторонні та багатосторонні угоди у сфері безпеки та

оборони, міжнародні конвенції з нерозповсюдження зброї масового знищення, протидії тероризму, кібербезпеки. Двостороння угода між Україною та Японією про підтримку та співробітництво від червня 2024 року, угоди з країнами G7 про безпекові гарантії, договори з НАТО створюють міжнародно-правову основу для забезпечення національної безпеки.

Стратегічні документи довгострокового планування відіграють ключову роль у визначенні пріоритетів та механізмів забезпечення національної безпеки. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, визначає пріоритети національних інтересів, цілі та основні напрями державної політики [3]. На її основі розробляються галузеві стратегії: Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія кібербезпеки України, Стратегія інформаційної безпеки, Стратегія економічної безпеки на період до 2025 року, Стратегія зовнішньополітичної діяльності, Стратегія морської безпеки, Стратегія забезпечення державної безпеки, Стратегія деокупації та реінтеграції Криму та Севастополя, Стратегія інтегрованого управління державним кордоном України [3]. Названі документи схвалюються Радою національної безпеки і оборони України та затверджуються указами Президента України.

Еволюція джерел права національної безпеки України відображає трансформацію підходів до розуміння безпеки та механізмів її забезпечення [5]. Перший період (1991-2003 роки) характеризувався формуванням початкової нормативної бази, прийняттям Конституції України 1996 року, створенням Ради національної безпеки і оборони України. Другий період (2003-2014 роки) позначився прийняттям Закону «Про основи національної безпеки України» 2003 року, розробкою перших стратегій національної безпеки 2007 та 2012 років, які визначали Росію як стратегічного партнера [5]. Третій період (2014-2018 роки) розпочався після анексії Криму та початку збройної агресії Російської Федерації, що призвело до кардинального перегляду загроз та пріоритетів національної безпеки. Четвертий період (2018-2022 роки) характеризується прийняттям нового Закону про національну безпеку 2018 року [2], Стратегії національної безпеки 2020 року, яка вперше чітко визначила Росію як загрозу

територіальній цілісності України [3]. П'ятий період (з лютого 2022 року дотепер) пов'язаний з умовами воєнного стану, коли законодавство про національну безпеку зазнає постійних змін та доповнень для адаптації до реалій повномасштабної війни.

Правовий режим воєнного стану суттєво впливає на систему джерел права національної безпеки. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року та Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX створили особливий правовий режим, який передбачає тимчасові обмеження конституційних прав та свобод, зміну повноважень органів державної влади, запровадження особливих режимів функціонування економіки. В умовах воєнного стану джерела права національної безпеки доповнюються указами Президента України та рішеннями Ради національної безпеки і оборони України, які набувають особливого значення для оперативного реагування на загрози [4].

Сучасні виклики вимагають подальшого вдосконалення системи джерел права національної безпеки [1]. Необхідною є систематизація законодавства у сфері кібербезпеки, врегулювання статусу критичної інфраструктури, удосконалення механізмів координації діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, імплементація стандартів НАТО у національне законодавство. Постійна актуалізація стратегічних документів планування у відповідь на динамічні зміни безпекового середовища залишається важливим завданням державної політики.

Таким чином, система джерел права національної безпеки України характеризується ієрархічною структурою, множинністю нормативних актів різної юридичної сили та динамічністю розвитку. Еволюція законодавства про національну безпеку відображає трансформацію безпекового середовища від початкового періоду становлення незалежної держави до сучасних умов протистояння повномасштабній агресії. Конституція України, базові та спеціальні закони, міжнародні договори, стратегічні документи планування формують комплексну правову основу для забезпечення національної безпеки.

Подальше вдосконалення системи джерел права має здійснюватися через систематизацію законодавства, усунення правових прогалин, імплементацію міжнародних стандартів та забезпечення ефективної координації діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони. Особливої уваги потребує гармонізація національного законодавства з правовими нормами Європейського Союзу та НАТО, що є необхідною передумовою для євроатлантичної інтеграції України. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз ефективності правових механізмів забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану, вивчення міжнародного досвіду правового регулювання безпекової сфери та розробка пропозицій щодо модернізації вітчизняної нормативно-правової бази. Системний підхід до вдосконалення джерел права національної безпеки має сприяти підвищенню обороноздатності держави, зміцненню її суверенітету та забезпеченню сталого розвитку українського суспільства в постконфліктний період.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.12.2025).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 01.12.2025).
3. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 01.12.2025).
4. Рубан О. О., Шведун В. О., Домбровська С. М. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану : монографія. Харків: НУЦЗУ, 2023. 244 с.